

УДК 82.1.111-32.09(73)

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ РОЗМОВНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ ТОНІ MORRISON)

І. М. Думчак

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380 (342) 59-60-69; e-mail: irynadumchak@rambler.ru*

У статті проаналізовано особливості розмовної лексики загалом й афро-американського діалекту англійської мови як її складової у творах американської письменниці Тоні Моррісон. Досліджено поняття стилістично-маркованої лексики та афро-американського діалекту англійської мови.

Ключові слова: *розмовна лексика, афро-американський діалект англійської мови, девіація, емоційно-стилістичні засоби, редукована форма.*

У сучасному лексиконі розмовна (стилістично-знижена, стилістично-нейтральна, стилістично-маркована) лексика представлена повною мірою, починаючи з просторіччя і закінчуючи табуйованою лексикою. У літературі ця лексика є також широкоживана, адже вона є невичерпним джерелом творчості, засобом індивідуалізації, наданням мовленню персонажів живого звучання. Такою лексикою послуговується й Тоні Моррісон – афро-американська письменниця, перший темношкірий лауреат Нобелівської премії 1993 року в галузі літератури. Особливість розмовної лексики її романів полягає в яскравому й оригінальному етнічному колориті, яким насичена оповідь, чим і зумовлена актуальність дослідження.

Метою наукової праці є встановлення особливостей розмовної (емоційно-забарвленої) лексики загалом та афро-американського діалекту англійської мови як соціолекту (за М.А. Яковлевою) зокрема в англомовних романах Тоні Моррісон «Пісня Соломона» та «Улюблена». **Завданнями** дослідження є визначення понять стилістично-зниженої лексики та афро-американської народної англійської мови (АНАМ); окреслення девіацій лексико-граматичного характеру у художньому тексті; аналіз особливостей афро-американського діалекту англійської мови через призму дослідження авторсько-персонажного мовлення в романах Тоні Моррісон та їх роль у функціональному навантаженні стилістично-зниженої мови твору загалом; характеристика особливостей ідіостилу письма Тоні Моррісон.

До визначення терміна “розмовна лексика” звертались як вітчизняні, так і зарубіжні лінгвісти, які розглядали це поняття як “традиційну, досить умовну і збірну назву того, що протиставляється ідеально правильному, зразково-показовому культурному стандарту” [3, с. 43], або як “весь лексичний фонд повсякденної мови” [4, с. 36] або як таку, що вживається в розмовно-побутовому діалозі, який властивий для усного мовлення [1, с. 99]. Російський лінгвіст М. О. Яковлева дає більш точне визначення стилістично-зниженої лексики, яка, на її думку, неподільно пов’язана з літературною мовою: “Стилістично-знижені висловлювання – це такі висловлювання, одиниці яких чи синтаксична будова яких не відповідає нормі даної мови, іншими словами, його стандарту, і які належать до мовного субстандарту” [6, с. 5].

Тоні Моррісон послуговується не просто розмовною лексикою, а використовує афро-американську народну англійську мову (англ. African American Vernacular English), яка визначається як афро-американський діалект англійської мови, котрий є активною складовою розмовної англійської лексики, що належить, за М. Яковлевою, до соціолектів [6].

Лінгвістичні дослідження доводять, що граMATика місцевих афро-американців досить одноманітна. Рівень забарвлення різноманітний для різних етнічних груп, але система мови є однаковою. Афро-американці послуговуються простими граматичними правилами. На рівні синтаксису та морфології афро-американська народна англійська характеризується головними відмінностями в системі дієслів, різним розвитком часу та виду від стандарту американської англійської [7]. У мові не існує 12-ти часів, як в стандартній англійській. В афро-американському варіанті замість цих часів береться проста форма *be*, яка часто є відсутньою. Заперечення в усіх часах, родах і числах може виражатися словом *ain't*. Часто про час взагалі можна здогадатися лише за контекстом. Відсутність дієслів-зв’язок у реченні є загальним та звичним явищем, наприклад: “*He a doctor*” або “*She my mother*”. Закінчення “-s” в 3-ій особі однини теперішнього неозначеного часу у дієслові відсутнє. Для афро-американського варіанту англійської мови властиве подвійне чи навіть багаторазове заперечення. Ця різниця визначена асоціативним або особистісним розумінням, а не географічним [2].

Афро-американська народна розмовна мова є одним з дієвих засобів акцентуації уваги читача й підсилення експресивного плану тексту, що власне і є основою функціонально-стильового навантаження лексики романів Тоні Моррісон. Девіації від лексико-граматичних норм позначаються:

1. Відсутністю допоміжного дієслова при утворенні теперішнього перфектного часу:

“*A milkman. That’s what you got here, Miss Rufie. A natural milkman if ever I seen one* [10, с. 8].

2. Утворенням неправильної форми множини іменника:

Look out, womens” [10, с. 8]

3. Подвійним запереченням:

“I do know that, Mr. Dead, sir, but babies can’t make it with nothing to put in they stomach” [10, с. 21]; *Not a house* in the country *ain’t packed* to its rafters with some dead Negro’s grief” [9, с. 5].

4. Вживанням “gonna” замість конструкції “be going to” для позначення майбутнього часу:

“Can they make it in the street, Mrs. Bains? That’s where they gonna be if you don’t figure out some way to get me my money” [10, с. 21].

5. Наявністю неправильних форм дієслова при узгодженні з присвійними займенниками:

“No, sir. They can’t make it in the street. We need both, I reckon. Same as yours does” [9, с. 21].

Стиль Тоні Моррісон характеризується також використанням лексичного шару з непристойною експресією – вульгаризмами *shit, fuck, bitch, cunt*, які, на думку лінгвістів, належать не до кенту, сленгу чи діалекту, а до давнього компоненту англійського вокабуляру [8, с. 67].

Ми дотримуємося точки зору професора Л. Ставицької, яка стверджує, що “поняття “обсценна лексика” ширше за поняття “матірня лексика”: друге – складник першого. Усі матизми та їх похідні можна назвати обсценізмами, проте обсценізми типу *срака, гівнюк* не є матом” [5, с. 20]. Лексичні одиниці *fuck* і *shit*, а також похідні від них слова найчастіше виступають у художньому тексті в якості вульгаризмів-інтенсифікаторів:

“I know you’re not going to give me a bullshit lecture.”

“No lecture, man. I’m trying to tell you something.”

“Well, tell me. Don’t give me no fuckin’ bullshit lecture” [10, с. 103].

Проте, як відомо, “непристойна конотація не зникає з втратою предметно-логічного значення чи з використанням вульгаризма-табу в ролі інтенсифікатора з деякою його семантичною втратою, вона зберігається у звучанні слова, у його зовнішній формі” [6, с. 24]. Вульгаризми в романі зливаються в панораму афро-американського побуту і читач робить висновок, що такою є “норма” життя афро-американців у США.

Функціональне навантаження проаналізованої вище розмовної лексики вбачаємо у притаманних стилю письма Тоні Моррісон особливостях, які створюють її ідіостиль. Широке використання в структурі роману стилістично зниженої лексики, на нашу думку, має не лише експресивну, але й доволі прагматичну мету. Метою американської письменниці, вочевидь, також є її прагнення до оригінальності, уникнення штампів та стереотипів, намагання зберегти унікальність свого письма, а також відтворити реалії доби:

“Your wine any good, Pilate?” asked Guitar.

“Couldn’t tell you.”

“Why not?”

“Never tasted it.”

“You sell wine you don’t even taste?”

“Folks don’t buy it for the taste. Buy it to get drunk.”

*Reba nodded. “Used to anyway. **Ain’t buying nothing now.**”*

*“**Don’t nobody want no cheap** home brew. The Depression’s over,” Hagar said. “Everybody got work now. They can afford to buy Four Roses” [10, с. 48].*

З наведеного діалогу стає зрозумілим, що подія відбувається в 40-х роках ХХ століття, тобто після т.зв. Великої депресії у США – економічної кризи, яка тривала з 1929 до 1933 року. У цей період і, навіть ще раніше, в 20-х роках ХХ століття, тобто після Першої світової війни, багато людей займалось незаконною торгівлею спиртних напоїв, яких називали бутлегерами. Одна з головних героїнь Пілат продовжує займатись цією справою, адже це – чи не єдиний спосіб вижити їй та її сім’ї.

У романах Тоні Моррісон стилістично-описова функція повною мірою реалізовується через розширення лексичного складу тексту (така лексика вводиться для мовної характеристики героїв), яке спричинене введенням специфічного діалекту, що творить нову демарковану у плані простору та часу соціально-психологічну реальність, увиразнює особливості вербальної характеристики головних героїв твору, яка є центральною фігурою створеного автором фікціонального світу:

*“I don’t understand you. **You come running** after me with a dynamite proposition, and **for three days we talk about it**, the best news I’ve had since pussy, but when we get down to business, you come up with some shit about how it can’t be done. **You shucking me** or what?”*

*“**What would I be shucking for?** I didn’t have to tell you about it.”*

*“I don’t know. I don’t even know **why you doing it**. You know about me – you can guess why I’m in it. But **money ain’t never been** what you needed or couldn’t get” [10, с. 182].*

З цієї розмови двох друзів, які мають намір здійснити пограбування, бачимо, що мова першого дуже емоційна, з елементом осуду, адже це хлопець на ім’я Гітара, який завжди жив у бідності, і який не хоче далі так жити. Він ладен на все, щоб бути на рівні з “білими”, у той час як Мейкон, його друг, ніколи не знав нестатків, і тому не може зрозуміти Гітару.

Ще однією особливістю ідіостилю американської письменниці є експресія, з допомогою якої авторка намагається досягти максимальної емоційно-експресивної та стилістичної виразності слова:

“Listen to me...”

*“I just quit listening. You listen! You got a life? Live it! Live the **motherfuckin life!** Live it!” [10, с. 184]*

У тексті роману маємо також випадки створення комічного ефекту:

“*I love ya! I love ya all. Don't act like that. You women. Stop it. Don't act like that. Don't you see I love ya? I'd die for ya, kill for ya. I'm saying I love ya. I'm telling ya. Oh, God have mercy. What I'm gonna do? What in this fuckin world I'm gonna dooooo?*” [10, с. 26].

Створення загальної емоційної атмосфери завжди є пріоритетним у стилі письма Тоні Моррісон:

“*Everything she win, she give away,*” Hagar said.

To a man, said Pilate.

She don't never keep none of it...

That's what she want to win – a man...” [10, с. 47]

У цьому діалозі розмова бабусі й онуки ведеться про їх дочку і маму – Рут, бідну, але добру афро-американку, якій не щастить з чоловіками, зате щастить у різноманітних лотереях і конкурсах. Усе вигране вона дарує чоловікам, які використовують її і втікають з подарунком. У діалозі панує спокійна емоційна атмосфера, адже ні донька, ні мама не засуджує Рут, не глузує з неї, а радше вони співчують її жіночому нещастю.

Прикметним в ідіостилі письменниці є введення негритянського діалекту в нормоване мовлення героя, який його вживає, потрапивши в нове середовище:

“*The son of a bitch could fly! You hear me, Sweet? That motherfucker could fly! Could fly! He didn't need no airplane. Didn't need no fuckin tee double you ay. He could fly his own self!*” [10, с. 332].

Так емоційно висловлюється головний персонаж роману Мейкон Дед, довідавшись про свого пращура, який, за африканською легендою, полетів назад на батьківщину з рабства, здійнявшись в небо, як птах. Герой, мова якого не мала ознак негритянського діалекту протягом його перебування на півночі Америки, змінюється, коли він приїжджає на південь, на свою малу батьківщину, де жили його предки після примусового вивезення їх з Африки.

Характерними ознаками афро-американського діалекту англійської мови, на якому будується мова героїв романів, є:

1. “Багаторазове” заперечення, у якому кількість заперечних елементів у реченні не є обмеженою, що, тим не менш, не перетворює його у стверджувальне. Художній текст насичений прикладами вживання таких конструкцій, адже вони трапляються в мовленні усіх персонажів: (*somebody said you ain't got no navel* [10, с. 37]; *girl, ain't nobody gonna let you starve* [9, с. 48]; *ain't no black man in Bilbo country* [10, с. 81]; *ain't no law for no colored man except the one sends him to the chair* [9, с. 83]).

2. На рівні синтаксису частими в тексті є загальні питання, у яких відсутнє допоміжне питальне дієслово в початковій позиції: (*You reckon he'll jump?* [10, с. 7]; *he go to work today?* [9, с. 24]; *that the question?* [10, с. 37]). Як відомо, допоміжні дієслова можуть траплятися у негритянському діалекті у скороченій *'s*, *'m*, *'ll* (*'a*), *'d* або в нульовій формі. В ори-

гінальному тексті знаходимо чимало прикладів вживання останньої: (*Mrs. Bains, You two months behind already*" [10, с. 24]; *Porter gone crazy drunk again! Got his shotgun!*" [10, с. 24]; *Aw, man, you making something out of it that ain't there*" [10, с. 106]).

3. Нейтралізація розрізнення числа в значенні однини і множини: (everything she *win*, she *give* away...she *don't* never keep *none* of it... [10, с. 47]; your *pappy give* you a good thing and you want to fight it [10, с. 176]; we need both... same as yours *does* [10, с. 21]; the things we *was* scared of *wasn't* real [9, с. 41]).

4. На фонологічному рівні найчастіше спостерігається відтворення звуку /n/ в суфіксі -ng як -n: (What you want? *Nothin*. We just *passin* by. Look like you *standin* by [10, с. 37]).

Для мовлення персонажів творів також характерним є вживання таких редукованих розмовних форм, як: *gonna* (going to), *wanna* (want to), *outta* (out of), *fulla* (full of), *kinda* (kind of), *lotta* (lot of), *gimme* (give me), *lemme* (let me), *'em* (them). Редуковані розмовні форми є соціальним маркером, які характерні для повсякденної розмовної мови, і виступають засобом мовної економії. Існує думка, що редуковані форми є просторічними, вульгарними за своїм характером. Однак сучасні соціолінгвістичні дослідження підтверджують їх часте використання носіями мови. Яскравим прикладом є мовлення одного з персонажів, котре характеризується експресивністю та емоційним забарвленням, якого авторка досягає саме введенням "живої" розмовної мови:

"... *What you want?*"

'Nothin. We just passin by.'

'Look like you standin by'...

'We wanna ask you something.' ...

'Ask it.'

'Somebody said you ain't got no navel.'

'That the question?'

'Yes.'

'Don't sound like a question. Sound like an answer .Gimme the question'" [10, с. 37]

Проаналізувавши особливості вживання розмовної лексики в художньому тексті, зокрема на матеріалі романів Тоні Моррісон «Пісня Соломона» та «Улюблена», робимо висновок, що у своїх творах письменниця застосовує правила афро-американської англійської для того, щоб зробити своїх персонажів реалістичними, показати середовище, у якому вони живуть, зобразити їхню культуру та наблизити читача до їх мовних традицій. У своїх романах їй вдалося поєднати літературну авторську мову із мовою персонажів.

Аналіз мовної специфіки романів афро-американської письменниці Тоні Моррісон дозволив виокремити такі характерні риси ідіостилю письменниці, як використання афро-американського народного розмовно-

го діалекту, вульгаризмів-інтенсифікаторів, редукованих розмовних форм.

Введення в художню тканину стилістично-маркованої лексики підпорядковане виконанню таких функцій: створення ідіостилю Тоні Моррісон; відтворення етнокультурного середовища афро-американців; відтворення реалій доби; показ входження персонажа в нове середовище; внесенні в текст експресії; створенні загальної емоційної атмосфери; створення комічного ефекту тощо.

Таким чином, функціонально-стильове навантаження розмовної лексики служить каркасом для зображення загальної етнокультурної картини романів, а також допомагає передати авторську інтенцію читачеві, що є важливим аспектом творчої особистості автора.

Література

1. Белецкий А. А. Лексикология и теория языкознания / А. А. Белецкий. – К., 1972. – 175с.
2. Богданов А. В. Аспекты исследований афро-американского диалекта английского языка / А. В. Богданов // Межвузовский сборник научных трудов. Новые научные и образовательные стратегии многоуровневой подготовки педагога-филолога. – М.: СТИМГУС, 2004. – 139 с.
3. Девкин В. Д. Очерки по лексикографии / В. Д. Девкин. – М., 2004. – 320 с.
4. Миллер А. А. Стилистически сниженная лексика и ее отображение в двуязычных словарях: автореф. канд. филол. наук: 10.02.20 / А. А. Миллер // Казахский государственный университет. – Алма-Ата, 1972. – 38 с.
5. Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників / Леся Ставицька. – К.: Критика, 2008. – С. 11-70.
6. Яковлева М. А. Компенсация при передаче стилистически сниженных высказываний на разных уровнях текста: автореф. канд. филол. наук: 10.02.20 / М. А. Яковлева // Московский государственный лингвистический университет. – М., 2008. – 22 с.
7. Dialect [Електронний ресурс]. – Режим доступу: en.wikipedia.org/wiki/Dialect
8. Graves R. Lars Porsena. On the Future of Swearing and Improper Language / R. Graves. – London, 1972. – 68 pp.
9. Morrison Toni. Beloved / Toni Morrison. – Plume: Penguin Books. – 1998. – 275 pp.
10. Morrison Toni. Song of Solomon / Toni Morrison. – London: Random House. – 1995. – 364 pp.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 01.06.2016 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором **Бистровим Я.В.***

**FUNCTIONAL-STYLISTIC LOAD OF SPOKEN LANGUAGE
IN ENGLISH FICTION TEXT (BASED ON
TONI MORRISON'S NOVELS)**

I. M. Dumchak

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;

Department of Foreign Language;

76015, Ivano-Frankivsk, Shevchenko Str., 57;

ph. +380 (342) 59-60-69; e-mail: irynadumchak@rambler.ru

The paper analyzes the features of spoken language in general and African-American dialect of English as its constituent in the works of American writer Toni Morrison. The notions of stylistically-marked vocabulary and African-American dialect of English are researched.

Key words: *spoken language, African-American dialect of English, deviation, emotional and stylistic devices, reduced form.*